

Til NENT- De nasjonale forskningsetiske komiteene

Fra Forskningsetisk utvalg i Det Norske Videnskaps-Akademi

14.08.2023

Høringsuttalelse – Nye retningslinjer fra NENT

Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT) har sendt en revidert utgave av *Forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi* på høring.

Forskningsetisk utvalg i DNVA har drøftet utkastet og hovedinntrykket er svært positivt. Dette er gode retningslinjer som bør være kjent for alle som forsker innen naturvitenskap og teknologi. Retningslinjene kan også gi utbytte for forskere fra andre fagfelt.

Utkastet er en oppdatering av tidligere retningslinjer og bringer inn tekning og prinsipper fra moderne forskningsetikk. Viktigheten av å anerkjenne ulike typer kunnskap, inkludert tradisjonell kunnskap blant urfolk, er godt formulert. Det samme gjelder god og meningsfull involvering av brukerne av forskningen.

Her følger noen mindre kommentarer:

Innledningen

- Innledningen er god og bør kunne gjelde for alle fagfelt. Et spørsmål vi har er om den generelle innledning bør være felles for NENT, NESH og NEM?
- Forskningsinstitusjonenes ansvar kan tydeliggjøres. På de fleste punkter står det «Forskeren skal...». Vi foreslår at det flere steder kan skrives om til “forskeren og forskningsinstitusjoner”.
- Vi synes retningslinjene bør omtale begrepet forskningsintegritet.
- Bør man spesifisere at de som finansierer forskningen, redaktører av tidsskifter og bøker og andre også er viktige aktører?

Forskningens rolle i samfunnet (s. 5)

- Vi mener forskningens egenverdi, nysgjerrighetsdrevet forskning, og forskningens uavhengighet bør vektlegges noe sterkere. Kan tas inn i punkt 1 eller legges til som eget punkt.

Redelighet, etterrettelighet og åpenhet (s. 8)

- Akademisk frihet og forskningens uavhengighet er kort nevnt her, men bør løftes opp og forklart noe bredere i innledningen.

Om åpenhet i forskningen (s. 9)

- Det er et godt prinsipp at resultater, data og koder skal gjøres åpent tilgjengelig. Men ut fra Helseforskningsloven og personvern hensyn blir det ofte stilt krav om og praktisert at data slettes etter fem år. Dette kan stå i motsetning til ønsket om å gjøre data tilgjengelig. Det kan også være et problem at data er slettet i saker som angår redelighetsutvalgene. Bør drøftes grundigere.
- Konflikt mellom åpenhet og personvern. Bør diskuteres noe mer. Bør GDPR nevnes?

Prosjektleders ansvar (s. 9)

- Prosjektleders ansvar kan løftes opp og diskuteres noe bredere. Forskningsleders ansvar er nå bare nevnt under publisering.
- Retningslinjene inneholder ikke noe om spesielle krav til forskningsleder. Dette synes vi er en mangel. Hos NESH er det et eget kapittel om veileder og prosjektleders ansvar:
 - o «Veiledere og prosjektledere har et overordnet og helhetlig ansvar for forskningsetikken i prosjektet. Veiledere og prosjektledere har et overordnet og helhetlig ansvar for at alle prosjekter og delprosjekter gjennomføres i henhold til anerkjente forskningsetiske normer. Ansvar for forskningsetikk gjelder i alle faser av prosjektet, fra begynnelse til slutt. Ansvar omfatter forskningsetikk i bred forstand – alt fra spørsmål om medforfatterskap og deling av forskningsmateriale til forsvarlighet og samfunnsansvar. Veiledere skal bistå med veiledning i forskningsetiske spørsmål både gjennom opplæring og i praksis underveis i prosjekter. Prosjektledere har ansvar for å løse forskningsetiske utfordringer som kan oppstå i samarbeid og i delprosjektene. Institusjonene må sørge for at både veiledere og prosjektledere er gjort kjent med sitt ansvar.»
- Dette synes vi er et viktig avsnitt. En omtale av veilederes og prosjektlederens spesielle ansvar bør gå igjen i de forskningsetiske retningslinjene både hos NEM, NENT og NESH.

Nasjonale og internasjonale reguleringer (s.10)

- I setningen «Forskeren skal ikke plassere deler av sin forskning i andre land i den hensikt å oppnå lavere etiske eller sikkerhetsmessige standarder.» Kan det legges til «eller publisere»?

Føre-var prinsippet (s.11)

- Setningen: «En tilsvarende tilnærming bør også vurderes ved en mulig naturfare» kunne utdypes.

Forholdet mellom forskning og andre kunnskapsbærere og kunnskapsformer (s. 15)

- Citizen science er referert til under punkt 19 (involvering av berørte partnere). Dette er kanskje også relevant for flere av punktene.

Om varsling (s. 16)

- Kapittel 19 og 20 omhandler varsling og melding om mulig uredelighet i forskning. Det er viktig å skille mellom begrepet "varsling" slik det brukes i arbeidsmiljøloven, og melding om mulig uredelighet i forskning slik det defineres i forskningsetikkloven. Dette skillet er avgjørende. Det er ingen strafferegler i forskningsetikkloven, og en uttalelse fra et redelighetsutvalg får ingen umiddelbare konsekvenser for den enkelte forsker (Prop. 158 L (2015-2016) kap. 13.4.3.).
- Redelighetsutvalgene er faglig uavhengige og deres uttalelser kan ikke overprøves av institusjonene. Når det gjelder melding om mulig uredelighet i forskning, skal ikke andre involveres i å vurdere saken, og utvalgets uttalelser kan bare ankes dersom det er en konklusjon om uredelighet. I så tilfelle kan forskeren klage til Det nasjonale granskingsutvalget (GRU). Prosessen er altså annerledes enn ved varslingssaker etter arbeidsmiljøloven. Vi anbefaler derfor at disse kapitlene omskrives slik at saker om uredelighet og varslingssaker blir tydelig separert.
- En uttalelse fra et redelighetsutvalg kan resultere i at institusjonen starter en personalsak og iverksetter sanksjoner mot den ansatte. Redelighetsutvalgene skal ikke være involvert i slike personalsaker. Deres mandat avsluttes når uttalelsen foreligger, og uttalelsen skal ikke inneholde noen uttalelser om mulige sanksjoner mot forskeren.
- Det kan oppstå situasjoner der det håndteres parallelt varslingssaker, personalsaker og saker om uredelighet som involverer samme person. Redelighetsutvalgene bør holdes helt utenfor og ikke informeres om varslingssakene og personalsakene. De bør kun håndtere meldinger om mulig uredelighet i forskning i samsvar med forskningsetikkloven. Når en sak sendes til et redelighetsutvalg, bør den omtales som en melding eller innmelding.

- «Forskerne bør konferere med andre før det varsles» - usikkerhet rundt denne formuleringen, bør kanskje tas ut. Det bør ikke ligge som en føring å søke råd hos andre.

Forskningsinstitusjonenes ansvar (s. 20)

- Positivt at institusjonenes ansvar er tatt med. Kan med fordel være tydeligere og mer konkret.
- I punkt a «forskningsinstitusjonene skal ha mekanismer der både varsleren og den det varsles om, kan bli ivaretatt) bør «mekanismer» konkretiseres. En slik mekanisme bør institusjonaliseres gjennom et permanent utvalg eller en gruppe som kan kontaktes.
- Merk det vi har skrevet ovenfor om begrepet varslings.

Utvalgte tema

Om åpen forskning (s. 19)

- Åpen fagfelleevaluering er vel ikke etablert som prinsipp. Det er delte meninger om og gode argumenter på begge sider når det gjelder ønskeligheten av åpen fagfelleevaluering.
- Tilgjengeliggjøring av forskningsdata og forskningsresultater for alle er en viktig målsetting. Det er behørig omtalt begrensninger som knytter seg til patentering og personvern. Det pågår imidlertid også en diskusjon om forskeres rettigheter og opphavsrett. En viktig forskningsetisk norm er respekt for andre forskere og deres forskning. Etter vår oppfatning bør det settes inn en setning som også tydeliggjør at man bør ta hensyn til andre forskeres bidrag, jf ICMJE retningslinjene gjengitt i kapittel 6. Der står det at «Alle som oppfyller a) skal ha mulighet til å oppfylle b) og c)». Det er også en klar begrensning når det gjelder åpen forskning.

Om oppdragsforskning (s.19)

- Vi ser at dette er «løftet ut» og framhevet i forhold til tidligere versjonen. Et viktig tema, men nå savner vi dette i hovedretningslinjene. Kan legges inn som egne punkt?
- Opphavsrett bør nevnes. Vi savner en noe bredere diskusjon rundt opphavsrett og åpen forskning.

Om kunstig intelligens (s. 20)

- Avsnittet om KI er for kort og framstår litt lite oppdatert. Mye har skjedd på dette feltet siden utkastet ble utformet. Bør inkludere bruk av KI i publikasjoner og søknader.

Vitenskapsed (s. 21)

- Vi er ikke uenige i at dette er en ide som bør utredes, men status i dette utkastet er noe uklart. Er det tatt i bruk noen steder? Er dette ønskelig? Hvordan skal det brukes?

Med vennlig hilsen

Forskningsetisk utvalg
Det Norske Videnskaps-Akademi

ved leder Kirsti Strøm Bull

E-post: k.s.bull@jus.uio.no
Telefon: 911 57 451